

Inhoud

Inleiding door Joshua L. Freeman 9

Proloog: Het verhoor 19

1 Een telefoontje uit Beijing 35

2 Mijn hybris 47

De vrouwengevangenis 58

3 Ongenode gasten 59

4 Eli de boekhandelaar 68

5 De rode armband 78

De Weg van de Eenheid 84

6 Door een autoruit 85

7 De sleutel 98

8 Het souterrain van het politiebureau 107

Jouw onbekende plek 117

9 Paspoorten 118

10 Afwijzing 127

11 De overkant 136

De weg kwijt in Parijs 147

12 Witte kaarten, blauwe kaarten 149

13 De storm in 159

14 Wachten op de klopp op de deur 168

15 De deur gaat dicht 180

Lichaam 191

16 Het appartement 192

17 Zonder afscheid 200

18 Een enkele reis 207

Ergens anders 218

Epiloog: Dromen over ballingschap 219

Wat is het toch? 232

Dankwoord 235

Inleiding door Joshua L. Freeman

Als je een paar jaar geleden een taxi pakte in Washington D.C. was er een kansje dat de man achter het stuur een van de grootste Oeigoerse dichters van onze tijd was. Tahir Hamut IZGIL kwam in 2017 met zijn gezin in de Verenigde Staten aan. Hij was gevlucht voor de meedogenloze vervolging van zijn volk door de Chinese overheid. Door zijn vlucht ontliiep Tahir niet alleen een vrijwel zekere opsluiting in een van de vele kampen, die meer dan een miljoen Oeigoeren hebben verzwolgen, maar kon hij ook zijn ervaringen met de catastrofe die zijn land is overkomen met de rest van de wereld delen. Zijn verhaal is een verslag uit de eerste hand van een van de ergste humanitaire crises van dit ogenblik en van een nieuw bestaan voor een gezin.

Ik kende Tahirs gedichten al voor ik hem ontmoette. Kort nadat ik als tolk en vertaler aan de slag was gegaan in Xinjiang, de regio in het westen van China waar de Oeigoeren wonen, maakte ik er kennis mee. Een goede vriend daar zei keer op keer dat als ik de Oeigoerse cultuur echt wilde leren kennen, ik hun poëzie moest lezen. Net als veel andere Amerikanen had ik niet veel met poëzie en dus liet ik dat maar op zijn beloop. Maar op een dag drukte een andere vriend een stapeltje gedichten van Tahir in mijn handen. Nog nooit heeft poëzie me zo geraakt.

Voor Oeigoeren is poëzie niet alleen voorbehouden aan schrijvers en intellectuelen, maar is het dagelijkse leven ervan doortrokken. Poëzie maakt deel uit van dagelijkse gesprekken,

wordt voortdurend gedeeld op sociale media en heen en weer gestuurd tussen geliefden. Oeigoeren zien poëzie als een medium om met problemen om te gaan, of het nu gaat om botsende opvattingen over gender of het trotseren van repressie door de overheid. Ook nu nog zit mijn inbox 's ochtends vaak vol fonkelnieuwe poëzie, vanuit alle hoeken van de wereld opgestuurd door dichters uit de Oeigoerse diaspora met het verzoek die te vertalen.

Ook invloed en aanzien zijn in de Oeigoerse gemeenschap vaak verbonden met poëzie. Als je een Oeigoer vraagt om tien vooraanstaande landgenoten te noemen, zitten daar zeker een paar dichters bij. Als je Oeigoerse intellectuelen vraagt wat de belangrijkste Oeigoerse denkers en schrijvers zijn, zou de naam Tahir Hamut Izgil wel eens kunnen vallen.

Ik heb Tahir leren kennen aan het begin van 2008, toen ik net begonnen was met het vertalen van Oeigoerse poëzie. De dichter zelf was net zomin over het hoofd te zien als zijn werk: hij was klein van stuk, energiek, knap, met donkere trekken, en hij drukte zich in krachtige, precieze bewoordingen uit. Het gesprek ging van poëzie naar politiek en van geschiedenis naar geloof, en al snel werd duidelijk hoe breed zijn belangstelling was en hoeveel hij had meegemaakt.

Tahir was als kind van veehouders opgegroeid in een dorp buiten Qashqar, een oude stad in het zuidwesten van het gebied waar de Oeigoeren wonen. Nog steeds zijn de ritmes en rituelen van het Oeigoerse dorpsleven een van de bronnen waaruit zijn dichtkunst ontspringt. Hij is geboren tijdens de Culturele Revolutie, de hoogtijdagen van Mao's radicale aanpak, maar is volwassen geworden in de jaren tachtig, een tijd van economische en culturele liberalisering. De grauwe, gepolitiseerde poëzie uit de tijd van Mao maakte plaats voor een bonte waaier aan nieuwe genres, stijlen en thema's. Toen Tahirs eerste gedicht in druk verscheen – hij zat toen nog op de middelbare school – sloot hij

zich aan bij een literaire scene waarin van alles borrelde en bruiste.

Tahir bleek uitstekend te kunnen leren en verhuisde naar Beijing om daar zijn studie voort te zetten. In Qashqar werd alleen maar Oeigoers gesproken. Nu deed hij erg zijn best om zich het Mandarijn eigen te maken en werkte hij zich door bundels Chinese avant-gardepoëzie heen, en ook door Chinese vertalingen van Freud. Het duurde niet lang voor hij ook allerlei westerse literatuur in vertaling las. Een tijdlang nam hij een Chinese uitgave van een verzamelbundel van Wallace Stevens overal mee naartoe. Het was een opwindende tijd, waarin hij en andere Oeigoerse studenten in Beijing in groepjes bij elkaar kwamen om te discussiëren over wat ze hadden gelezen en ook zelf de pen ter hand namen.

Het waren roerige tijden in Beijing. Een nieuwe generatie was het trage tempo van de hervormingen beu en eiste steeds nadrukkelijker dat er een eind werd gemaakt aan de corruptie en dat democratische rechten werden geëerbiedigd. In zijn tweede jaar hielp Tahir in de weken die voorafgingen aan de protesten op het Plein van de Hemelse Vrede bij het organiseren van hongerstakingen en demonstraties van Oeigoeren. Die studentenbeweging werd de kop ingedrukt door de tanks van de Partij, maar Tahirs belangstelling voor politiek bleef bestaan.

Na zijn studie werkte Tahir een poosje in Beijing. Daarna ging hij Mandarijn doceren in Ürümqi, de hoofdstad van de Oeigoerse regio. Ondertussen bleef hij poëzie schrijven, voor een groot deel modernistisch van aard, voor een deel ook over onderwerpen die tot dan in de Oeigoerse literatuur taboe waren geweest. Een veelbesproken gedicht ging over marihuana, masturberen en 'een natie die in een dronkenlap is veranderd'. Tahir genoot bij de avant-garde in steeds bredere kring de reputatie van een dichter met talent.

In 1996 kreeg Tahir te maken met de politieke werkelijkheid

waarvan talloze Oeigoeren het slachtoffer werden. Hij was uit Ürümqi vertrokken in de hoop in het buitenland verder te kunnen studeren, maar werd aan de grens gearresteerd. Toen hij werd gemarteld en ten onrechte werd beschuldigd van het stellen van staatsgeheimen, bekende hij en werd hij bijna drie jaar opgesloten. De omstandigheden in de gevangenis waren barbaars en aan het eind woog hij nog maar vijfenveertig kilo.

Na zijn invrijheidstelling moest hij zijn leven weer oppakken; alleen stond er nu in de overheidsarchieven een zwart kruis achter zijn naam. Het volgende jaar werd hij actief in de filmwereld, en het duurde niet lang voor hij onafhankelijke films regisseerde. Kort na 2000 had hij zijn naam gevestigd als een belangrijke, hoogst originele regisseur. Zijn bekendste film is wel *The Moon is a Witness*, een baanbrekend drama. Hij bleef poëzie schrijven en las daarnaast alles wat hij te pakken kon krijgen, op velerlei gebied.

Het was een opmerkelijke herstart voor een man die een paar jaar eerder nog in een strafkamp had gezeten, en die vond ook nog eens plaats tegen een achtergrond van steeds verder verslechterende politieke omstandigheden en etnische verhoudingen in Xinjiang, het woongebied van de Oeigoeren. Aan het begin van het nieuwe millennium zette de Chinese overheid een streep door het grootste deel van het onderwijs in het Oeigoers en werden Oeigoerse kinderen verplicht naar kostscholen gestuurd waar Mandarijn werd gesproken. Discriminatie van Oeigoeren door Han-Chinezen, die het grootste deel van de Chinese bevolking vormen, werd de gewoonste zaak van de wereld. Als ze op een baan solliciteerden werd recht in hun gezicht gezegd dat leden van minderheden niet welkom waren. Door de werkloosheid die daardoor ontstond begon de Chinese overheid Oeigoeren onder druk te zetten om elders in China slechtbetaald werk aan te nemen. Daar woonden ze in overvolle logementen, onder strenge controle, in een onbekende omgeving,

die ook nog eens onsympathiek tegenover hen stond.

Jaar in jaar uit nam de wrok van de Oeigoeren toe, zonder dat ze die via de media konden uiten, want die stonden onder strak toezicht van de overheid. Uiteindelijk kwam het in 2009 tot een uitbarsting. Nadat Han-Chinezen in een speelgoedfabriek in het oosten van China een aantal Oeigoeren die ten onrechte van verkrachting waren beschuldigd hadden gelyncht, kwam het in Ürümqi tot geweldsuitbarstingen tussen Oeigoeren en Han-Chinezen. Bussen brandden uit, winkelruiten werden ingegooid en passanten werden op straat doodgeknuppeld. Er vielen honderden doden.

In september, tijdens een massaal protest tegen de partijsecretaris van de regio, stak Tahir een drukke straat over toen een aantal Han-demonstranten opeens ‘Ben jij een Oeigoer?’ tegen hem schreeuwden. In zijn eigen land, vertelde hij me later, kon hij dat toch moeilijk ontkennen. ‘Ja, ik ben een Oeigoer,’ schreeuwde hij terug. ‘Nou en?’ Een regen van klappen daalde op hem neer. Hij bracht zich in veiligheid door over de vangrail te springen. Door die klappen trekt zijn oog soms, maar zijn veerkracht is er niet door gebroken.

Ik heb Tahir een keer gevraagd of die veerkracht het gevolg was van die drie jaar werkkamp. Maar volgens hem was dat niet zo. Al voor hij vast werd gezet wist hij dat als je een Oeigoerse intellectueel in China bent, je nu eenmaal bepaalde risico's loopt.

Ik vermoed dat Tahir door wat hij had meegemaakt dingen eerder zag aankomen dan de meeste andere mensen. Op een avond in 2016 waren hij en ik en wat andere vrienden uit gaan eten. Dat deden we al een jaar of tien, en net als anders bleven we tot laat in de avond drinken, grappen maken en discussiëren. We zetten de lege wijnflessen in een rijtje naast elkaar en lieten ons het paardenvlees en de noedels goed smaken. De rook warrelde om ons heen terwijl de schrijver Perhat Tursun ons tussen lange

halen aan zijn sigaret door onthaalde op zijn beroemde anekdotes.

Na het eten bood Tahir me een lift naar huis aan. In het donker liepen we naar zijn auto. Maar in plaats van weg te rijden bleven we zitten praten in zijn Buick, op een verder leeg parkeerterrein. In een stad waar muren oren hebben was dat een goede plek voor een persoonlijk gesprek.

We praatten over de steeds verder verslechterende politieke situatie. Tahir gebaarde naar een kort daarvoor gebouwd politiebureau aan de rand van het parkeerterrein en zei dat de meeste mensen met wie hij in het kamp had gezeten in de afgelopen maanden waren verhoord door de politie. We hadden het over zijn recente reizen naar het buitenland, en hij vroeg door over hoe het bestaan in de Verenigde Staten eruitzag. Ik kreeg het gevoel dat ik met een vraag kon komen over een onderwerp waarover we het nog nooit hadden gehad. ‘Overweeg je om naar Amerika te verhuizen?’

Hij keek me recht aan. ‘Ja.’

Tahir en zijn vrouw Marhaba hadden het nog wel moeilijk met het idee. Opnieuw beginnen, in een ander land, met een andere taal, was niet makkelijk voor een stel van in de veertig met twee kinderen. Ze zouden hun werk en hun vrienden achter moeten laten. En de eerste jaren was een bezoek brengen aan China dan geen optie meer. Zodra ze asiel hadden aangevraagd in de Verenigde Staten liepen ze in China het gevaar te worden vastgezet. Maar de politieke vooruitzichten in Xinjiang waren zo somber dat ze bereid waren te vertrekken als het nog erger werd.

En het wérd erger. Een halfjaar later, net toen het voorjaar overging in de zomer, kwamen de eerste verhalen naar buiten over massale arrestaties en interneringskampen. Al was ik eind 2016 uit Xinjiang vertrokken, ik kon wel zien dat de situatie ernstig was. Een voor een verbraken zelfs mijn beste vrienden uit

het gebied de contacten via WeChat, omdat communiceren met personen uit het buitenland voldoende reden voor arrestatie was geworden.

Tahir bleef langer dan de meesten in contact met me. Af en toe schreef hij om over mijn vertalingen van zijn poëzie te praten, tot ook zijn berichten opdroogden. Maar toch stuurde hij me eind juni 2017 nog een gesproken bericht. ‘In mei is het weer hier echt beroerd geworden,’ vertelde hij. Het was een karakteristieke manier waarop Oeigoeren het over politieke repressie konden hebben. ‘Dus ik kon geen contact opnemen. Het was hier heel moeilijk, omdat het weer voortdurend veranderde.’ We hebben een paar berichten uitgewisseld over een van zijn gedichten.

Daarna: stilte. Dat waren de laatste berichten die ik ooit van mijn Oeigoerse vrienden uit de regio heb ontvangen.

In de maanden die volgden werd het nieuws uit Xinjiang steeds somberder. Veel mensen hadden gehoopt dat het vanzelf voorbij zou gaan, maar duidelijk was dat dat niet zou gebeuren. Toen de crisis zich steeds duidelijker aftekende dacht ik elke keer weer aan iedereen die ik daar kende, en dan maakte ik me vooral zorgen over Tahir, met zijn verleden als politiek gevangene. Maar ik kon er op geen enkele manier achter komen hoe het met hem ging. En dat gold ook voor de anderen.

Het woongebied van de Oeigoeren was nu een reusachtige gevangenis, met overal veiligheidstroepen en een biometrisch bewakingsstelsel, dat nog nooit ergens was toegepast. Dorpen en stadswijken raakten verlaten omdat vele duizenden mensen naar interneringskampen werden gestuurd. Paspoorten werden in beslag genomen. Communiceren met de buitenwereld werd onmogelijk gemaakt. Vertrekken was nauwelijks nog een optie.

Maar in minstens één geval werd het onmogelijke bewaarheid. Eind augustus kreeg ik van een wederzijdse kennis in Sjanghai door dat Tahir zich opmaakte om naar de Verenigde

Staten te vertrekken. Ik hield mijn adem in. Contact opnemen voor hij veilig China uit was durfde ik niet. Toen kreeg ik van een tweede gemeenschappelijke kennis een Amerikaans telefoonnummer. Dat zou van Tahir zijn. Ik belde het.

Hij nam zelf op. *Tinchliqmu?* ‘Hoe staat het leven?’ We begroetten elkaar op de gebruikelijke manier. Toen vroeg ik waar hij was. In Washington, met het hele gezin, zei hij. Een golf van opluchting sloeg over me heen. Na maanden van alleen maar be-roerd nieuws uit de regio kwam dit over als een wonder.

Niet lang na zijn aankomst in de Verenigde Staten begon Tahir na te denken over het schrijven van een persoonlijk verslag van de Xinjiang-crisis. Maar de eerste paar jaar ging al zijn tijd op aan het opbouwen van een bestaan in zijn nieuwe land. Hij reed rond in een taxi, ging op Engelse les en vroeg asiel aan. Pas eind 2020 waren de omstandigheden ernaar om de herinneringen op te schrijven die hem sinds zijn ontsnapping uit China hadden vergezeld.

Toen hij zich eenmaal aan zijn verslag had gezet buitelde het hele verhaal naar buiten. Hij schreef zo snel als ik kon vertalen. Elke keer dat we het over een kladversie hadden kwam hij met nieuwe details en onderwerpen aan. In de zomer van 2021 publiceerde *The Atlantic* een samenvatting van een deel van Tahirs terugblik. Ondertussen wist de crisis in Xinjiang niet van wijken. En Tahir schreef door.

In de herinneringen die volgen brengt één man verslag uit van de vernietiging van zijn land. Tijdens het schrijven heeft Tahir uitgebreid gesproken met andere vluchtelingen en heeft hij zijn herinneringen vergeleken met persoonlijke en publieke bronnen. Afgezien van zijn onmiddellijke familie en een paar anderen heeft hij namen en details veranderd om mensen te behoeden voor vergelding door de Chinese overheid.

Voor zover mij bekend is van de menigte talentvolle Oeigoerse schrijvers in Xinjiang Tahir de enige die uit China weg heeft

weten te komen sinds de massale interneringscampagne is begonnen. In zijn verslag combineert hij een poëtische zeggingskracht met een helder oog voor de morele ambigüiteit die zelfs in de extreemste omstandigheden nog te vinden is. De overheidsterreur in Xinjiang wordt georganiseerd door een onmenselijke bureaucratie, maar de individuen die leidinggeven aan dat systeem zijn gewone mensen, en die complexiteit is in Tahirs verhaal voortdurend aanwezig.

De wereld die uit dit verhaal naar voren komt kan niemand onder ons onverschillig laten. De oorlog van de Chinese overheid tegen de Oeigoeren-minderheid is ongekend, maar de middelen die daarbij worden ingezet zullen ons bekend voorkomen. De repressie in Xinjiang zet tot wapens omgebouwde sociale media in, computeralgoritmes die gedrag volgen en voorspellen en een breed gamma aan hightech surveillancemiddelen, voor een groot deel ontwikkeld in het Westen. Het feit dat tegengeluiden tegen de islam in het Westen aan kracht winnen wordt door China gebruikt ter rechtvaardiging van zijn beleid in Xinjiang, terwijl internationaal opererende bedrijven betrokken lijken te zijn bij productieprocessen waarbij gebruik wordt gemaakt van dwangarbeid door Oeigoeren.

Naast Tahir waren er in mijn vriendenkring nog allerlei andere mensen die in dit verhaal voorkomen. Samen vormen ze een opmerkelijk gezelschap van schrijvers en andere intellectuelen, en hun stemmen klinken nog steeds door in mijn hoofd. Ondanks de tragedie die in dit boek wordt beschreven zijn er toch ook af en toe flarden te zien van de rijkdom en de levendigheid van dit milieu: de winkelier die liefdevol bezig is met het vertalen van Bertrand Russell, terwijl het gevaar van arrestatie steeds groter wordt; de schrijver wiens gevoel voor humor de gruwelen doordeseemt.

Stuk voor stuk zouden ze met welgekozen woorden kunnen getuigen over de crisis die zich ontvouwt. Als ze het woord tot

ons zouden kunnen richten. Maar dat kunnen ze niet: de vervolging van de afgelopen jaren heeft hun het zwijgen opgelegd, in elk geval voorlopig. Omwille van hen, en talloze anderen, heeft Tahir zijn verhaal met de wereld gedeeld.

PROLOG:

Het verhoor

In 2009, op een dag in maart, zat ik in mijn studeerkamer te lezen. Mijn vrouw Marhaba was in de keuken de afwas aan het opruimen.

Er werd op de deur geklopt. Toen ik opendeed zag ik twee jonge Oeigoerse mannen en een Oeigoerse vrouw. Achter mij kwam Marhaba de keuken uit.

‘Bent u Tahir Hamut?’ vroeg de voorste jongeman.

‘Ja.’

‘We willen met u praten over uw woonvergunning. Zou u met ons mee willen gaan naar het politiebureau?’ Zijn stem klonk kalm. De twee achter hem waren waarschijnlijk assistenten. Dat het politiemensen in burger waren, was wel duidelijk.

In China staat in je woonvergunning waaruit een gezin bestaat. Het is een belangrijk identificatiedocument. Het controleren van die vergunning is vaak een voorwendsel voor de politie om een huis te inspecteren of iemand in hechtenis te nemen.

‘Natuurlijk,’ zei ik, al even kalm.

‘Neem uw identiteitskaart mee.’

‘Die heb ik altijd bij me.’ Ik klopte op de portefeuille in mijn zak.

Marhaba keek nerveus naar ons.

‘Maak je maar geen zorgen. Niks aan de hand,’ zei ik, terwijl ik mijn jasje en schoenen aantrok. ‘Het gaat alleen maar om onze woonvergunning.’

Toen we naar beneden liepen viel me op dat de politiemensen voor en achter me liepen en me dus insloten. Het weer was helder, maar koud.

Ze waren in een gewone auto gekomen. Dat betekende dat dit allemaal officieus was. Ik ging achterin zitten, met de man die het woord had gedaan. De tweede man reed; de vrouw zat naast hem.

Natuurlijk vroeg ik me af waarom ze me waren komen halen. Ik kon me uit het recente verleden niets herinneren wat de reden zou kunnen zijn.

We zaten al gauw op de hoofdweg. Om bij het politiebureau te komen moesten we op het kruispunt links afslaan. We sloegen rechts af. Op hetzelfde ogenblik viste de jonge man die het woord had gedaan zijn politiepasje uit zijn zak en liet dat aan mij zien.

‘Mijn naam is Ekber. Dat is Mijit. We werken voor het Bureau voor Openbare Veiligheid van Ürümqi, en we willen graag even met u praten.’ Hij zei niet hoe de jonge vrouw heette.

Het was een goed teken dat Ekber de beleefdheidsvorm *siz* gebruikte. Als ze me aanzagen voor een crimineel zouden ze meteen vanaf het begin het informele *sen* hebben gebruikt.

Ik zei niets terug en deed mijn best om mijn kalmte te bewaren. Ik had geleerd dat het in dit soort situaties niet verstandig is om al te heftig te reageren. Het was belangrijk om de indruk te wekken dat ik geen idee had waarom ik was meegenomen. Ze genoten als mensen bang, gespannen of verward reageerden.

‘Wat voor werk doet u?’ vroeg Ekber. Dit was geen verhoor. Hij probeerde me uit.

‘Ik ben filmregisseur.’ Ik hield mijn antwoord bewust simpel. Hij knikte dat hij het begreep en vroeg door. ‘Schrijft u ook scenario’s?’

Ik vroeg me af of ik was meegenomen vanwege de teksten die ik schreef.

‘Nee, ik verfilm scenario’s die door anderen zijn geschreven.’

‘Van wie hebt u scenario’s verfilmd?’

Ik noemde drie namen. Een van de drie was mijn vriend Perhat Tursun.

‘Perhat Tursun... Is dat de man die onze profeet Mohammed heeft beledigd?’

Het was choquerend om een politieman dat te horen zeggen, maar ik herstelde me snel. Hij probeerde er natuurlijk achter te komen of ik gelovig was. Maar zijn woorden irriteerden me wel.

‘Hebt u de roman gelezen waarin Perhat Tursun naar men zegt de Profeet heeft beledigd?’ In mijn stem klonk mijn irritatie door.

Hij gaf geen centimeter toe. ‘Nee, ik heb het essay gelezen dat over de roman is geschreven.’

‘Dan zou ik de roman maar eens lezen,’ zei ik bits terug. ‘Mensen die voor de overheid werken moeten de zaken grondig aanpakken.’

Perhat Tursuns roman *De kunst van de zelfdoding*, die tien jaar geleden was uitgekomen, gaat over thema’s die gewoonlijk niet aan bod komen in de Oeigoerse literatuur: vervreemding, seksualiteit, suicide. Doordat de roman de confrontatie aanging met de esthetische conventies en maatschappelijke mores van de Oeigoeren had hij op literair gebied de nodige deining veroorzaakt. Een conservatieve criticus was met de onterechte bewering gekomen dat de roman de Profeet beledigde, waarna Tursun fel was aangevallen, ook in het openbaar. Er waren zelfs bedreigingen tegen zijn leven geuit.

‘Bent u ook schrijver?’ vroeg Ekber.

‘Ik schrijf poëzie.’

‘Wat voor poëzie?’

‘U zou het soort poëzie dat ik schrijf niet begrijpen.’

‘U schrijft dus van die duistere, abstracte dingen.’ Hij grinnikte spottend. Ik zei niets terug. Het was stil in de auto. We reden door straten die ik kende.

Ik had nog steeds geen idee waarom ik was meegenomen. Had het iets te maken met twaalf jaar geleden, toen ik in de gevangenis had gezeten? Als dat het geval was had ik een groot probleem.

In 1996 wilde ik in Turkije gaan studeren. Bij de grens tussen China en Kirgizië was ik gearresteerd vanwege 'een poging om verboden en vertrouwelijke materie' naar het buitenland te brengen. Elke Oeigoer kon onder willekeurig welke smoes worden opgepakt. Dit keer was het gewoon mijn beurt. Na anderhalf jaar cel in een gevangenis in Ürümqi kreeg ik drie jaar heropvoedingswerkkamp. Daarvan had ik al de helft uitgezeten. De resterende anderhalf jaar moest ik naar het Heropvoedingswerkkamp Qashqar.

Toen ik gevangen werd gezet was ik leraar. Toen ik weer vrijkwam was ik die baan kwijt. Ik ging terug naar Ürümqi, zonder baan, zonder geld, zonder onderkomen; het enige wat ik had was mijn woonvergunning.

Door dag en nacht te werken wist ik de filmwereld binnen te komen als regisseur. Maar dan wel een 'op blote voeten', die buiten het overheidssysteem opereert. Meestal werd ik gevraagd voor goedkope televisieseries, muziekvideo's en reclamespotjes. Ik verdiende maar net genoeg om het hoofd boven water te houden. Soms was er helemaal geen werk.

Net in die tijd was de televisiezender Xinjiang op zoek naar mensen die het dagelijkse nieuws uit het Chinees naar het Oeigoers konden vertalen. Driehonderd mensen solliciteerden. Ik kwam als beste uit de test, maar toen ze me natrokken bleek ik een keer te zijn ontslagen. De zender ging niet op mijn sollicitatie in.

Daarna ben ik een tijdje schrijver geweest. Maar daarmee kun je niet de kost verdienen. Zo stonden de zaken toen Marhaba en ik in 2001 trouwden.

We kenden elkaar al jaren. Perhat Tursun werkte na zijn regu-

liere werk voor een bedrijfje dat Oeigoerse boeren van informatie over hun bedrijfsvoering voorzag, en hij nodigde me uit om mee te doen. Omdat ik weinig lesuren had op de school waar ik werkte zei ik ja. Op dat bedrijfje maakte ik voor het eerst kennis met Marhaba, die er ook kort daarvoor was begonnen. Het was me vaak opgevallen dat dit intelligent ogende meisje me steelse blikken toewierp, alsof ze wilde taxeren wie ze voor zich had.

Ze was vijf jaar jonger dan ik. Gebruikelijk was dat ze me aansprak met 'Tahir *aka*'. Dat *aka*, wat 'oudere broer' betekent, wordt doorgaans door Oeigoeren gebruikt als beleefde aanspreekvorm van oudere mannen. Oudere vrouwen worden aangesproken met *hede*, 'oudere zuster'. Maar Marhaba had gewoon Tahir gezegd. Een bijzondere jonge vrouw, dat zag je zo.

Tijdens het werk voor het informatiebedrijf lunchten we wel eens samen, en we zaten ook vaak te praten. Langzaam groeiden we naar elkaar toe.

In de drie jaar dat ik in de gevangenis zat had ik helemaal geen contact met Marhaba. Het eerste wat ik na mijn vrijlating deed, was navraag doen bij de vrouw van Perhat. Was Marhaba nog ongetrouwd? Een paar dagen later spraken we af voor het Volkstheater.

Toen ik aan kwam lopen stond ze al te wachten. Ze wierp me een liefvallige glimlach toe. Maar nadat we elkaar hadden begroet bleek ze met van alles te zitten. Drie jaar geleden was ze diep gekwetst geweest toen ik zonder afscheid te nemen was verdwenen. Toen ze hoorde dat ik was opgepakt heeft ze drie dagen gehuild. Ze ging het huis niet uit en kon ook geen hap door haar keel krijgen.

Op die kille winterdag hebben we naast de weg staan praten terwijl in de vallende avondschemering de auto's langs ons reden. Na drie jaar gevangenis was ik voor van alles overgevoelig geworden, maar toen ik naar haar luisterde merkte ik de kou niet meer.

Daarna spraken we regelmatig af. Nu drie ellendige jaren achter de rug waren voelde ik een sterke behoefte aan de warmte van een gezin. Ook daardoor werd de band met Marhaba geleidelijk steeds hechter. Ze was lief en vriendelijk. Ze kwam vaak langs, deed van alles voor me en deelde in mijn verdriet.

Uiteindelijk besloten we te trouwen. Mijn ouders in Qashqar waren bepaald niet rijk, maar gaven ons wel geld om een flat te huren. Voor de bruidsschat leende ik 5000 yuan van een vriend, een wel heel bescheiden bedrag. ‘Maak je geen zorgen,’ zei Marhaba. ‘Als we samen ons best doen kunnen we heus wel wat verdienen. Dan krijgen we het goed samen.’ Na de trouwerij hebben Marhaba en ik samen het geld teruggegeven.

Niet lang na ons trouwen moesten we onze woonvergunning omzetten naar een combivergunning in onze nieuwe buurt. Ik ging naar het politiebureau waar ik geregistreerd stond, haalde daar mijn gegevens op en ging ermee naar het nieuwe politiebureau. De Han-agente die met deze vergunningen was belast bekeek wat ik haar gaf. Haar reactie was kortaf, en dat bracht me van mijn stuk.

‘Uw huidige ID-nummer wijkt af van dat in het huisvestingsarchief.’

‘Hoe kan dat nou?’

‘Uw originele ID-nummer is een Beijing-nummer en begint dus met 11,’ zei ze. ‘Maar uw huidige ID-nummer is een Ürümqi-nummer. Die nummers beginnen met 65. Dat kan niet. Iedereen heeft maar één ID-nummer. Uw Beijing-nummer is bepalend.’

Even wist ik niet goed wat ik moest zeggen. ‘Wat moet ik nou doen?’ vroeg ik uiteindelijk.

‘Teruggaan naar het bureau waar u dit vandaan hebt. Regel daar uw ID-nummer en kom dan hier terug. Anders kan de vergunning niet worden omgezet.’

Toen ik in Beijing ging studeren had ik mijn woonvergunning meegenomen, omdat dat overheidsvoorschrift was. Niet lang

daarna ging China over op de eerste generatie ID-kaarten. Ook ik kreeg een kaart, en omdat ik toen in Beijing woonde had die kaart een Beijing-nummer. Nadat ik naar Ürümqi was teruggegaan, was ik daar naar het politiebureau gegaan. Ik had er een nieuwe ID-kaart gekregen met een Ürümqi-nummer. Ik lette niet op de verandering omdat ik ervan uitging dat als een woonvergunning wordt gewijzigd ook het ID-nummer wordt veranderd. Zes jaar had ik deze ID-kaart gebruikt zonder dat er ooit problemen mee waren geweest. Nu bleek het nummer al die tijd onjuist te zijn geweest.

De volgende dag ging ik terug naar het oude politiebureau en legde het uit. De Han-agente daar keek naar wat ze me de dag daarvoor had meegegeven en zag meteen wat het probleem was. Maar ze bleef gewoon zitten, zonder iets te zeggen. ‘Klopt het echt niet?’ vroeg ik. Ik wilde alleen maar zekerheid. Het was wel duidelijk dat ze niet wilde toegeven dat er een fout was gemaakt. Ambtenaren in het algemeen, en politiemensen in het bijzonder, geven vergissingen niet graag toe. Waarschijnlijk was het ID-nummer zes jaar geleden door een van haar collega’s gewijzigd, en nu probeerde ze hem of haar te dekken door op te komen voor de eer van het hele systeem.

Opeens hief ze haar hoofd op. ‘Waarom hebt u dit indertijd niet ontdekt?’

‘Ik ging ervan uit dat als je met een vergunning van elders in Ürümqi gaat wonen, het ID-nummer automatisch mee verandert.’

‘Het is dus uw fout,’ zei ze resoluut.

Ik raakte mijn geduld kwijt. ‘U hebt dit niet juist afgehandeld en dan krijg ik de schuld? Ik kan dat ID-nummer niet wijzigen. Dit is uw verantwoordelijkheid.’

‘Zo werkt het niet,’ zei ze, zonder in te gaan op wat ik had gezegd. ‘Kom terug met een brief waarin u zich verontschuldigt voor het feit dat u het probleem niet op tijd hebt ontdekt. Daarna pas ik een en ander aan.’

Daarmee was de discussie gesloten. Ik wist dat ik blij mocht zijn dat me een oplossing werd geboden, ook al moest ik dan de schuld op me nemen. Ik schreef een excuusbrief en de agente vulde een wijzigingsformulier in. Daarin stond dat mijn huidige ID-nummer onjuist was en dat ik mijn oude nummer terugkreeg. Ze zette er een stempel op.

Nu ik mijn oude nummer terug had, hadden de vorige zes jaren van mijn leven, waaronder de drie jaar dat ik in de gevangenis had gezeten, opeens geen nummer meer. Eigenlijk was dat wel een positieve ontwikkeling. Ik hoopte en verwachtte ook dat de feiten rond mijn proces en de gevangenisstraf die me was opgelegd nu uit de politiedossiers waren verdwenen. In die tijd waren er nog niet veel netwerkcomputers.

Bij ons trouwen hadden Marhaba en ik geen vast werk. We hielden het hoofd boven water door allerlei klussen te doen. Het was hard werken, voor ons allebei. We maakten lange dagen, maar we waren gelukkig. Uiteindelijk kreeg ik werk bij een particulier mediabedrijf, waar ik films regisseerde. We kregen twee kinderen. Zeven jaar hebben we een flat gehuurd, maar in 2008 kochten we een huis, met een hypotheek.

Ik kreeg steeds meer bekendheid als regisseur. Daarnaast bleef ik poëzie schrijven, en ook op dat gebied kreeg ik enige naam. Na veel moeite en veel tegenslagen zaten we eindelijk in het goede spoor en leidden we een min of meer stabiel bestaan.

In de tien jaar na mijn vrijlating had ik af en toe onder allerlei voorwendselen bezoek gehad van de politie. Dat overkwam ook veel andere Oeigoerse intellectuelen. Alleen begonnen ze bij mij nooit over de tijd dat ik in de cel had gezeten. Dat kwam, dacht ik, niet alleen doordat mijn ID-nummer was gewijzigd, maar ook doordat ik was gearresteerd in de prefectuur Qisilzu, terwijl mijn woonvergunning was afgegeven in Ürümqi. Behalve bij heel belangrijke gevallen hield de politie zich alleen bezig met dingen die in hun eigen district speelden. Het was niet haalbaar

om agenten uit Qisilzu regelmatig naar het 1500 kilometer verderop gelegen Ürümqi te laten reizen om me in de gaten te houden.

Als ik door mijn drie jaar gevangenis nu op de zwarte lijst van de politie van Ürümqi belandde zou ik de rest van mijn leven nauwlettend in de gaten worden gehouden. Dan was het afgelopen met de met zoveel moeite bevochten stabiliteit van ons bestaan.

We reden over een smalle weg en stopten voor het politiebureau van het district Tengritagh. Het was een oud gebouw. De rechercheurs namen me mee naar een anoniem kantoor op de eerste verdieping. Er stonden drie tafeltjes en drie stoelen, met op elk tafeltje een doodgewone computer. Over de meubels en de monitors lag een laagje stof. Ik vermoedde dat het kantoor zeker een maand lang niet was gebruikt.

Ekber gebaarde dat ik op de stoel naast de deur kon gaan zitten. Zijn vrouwelijke collega was verdwenen. ‘Wilt u iets drinken?’ ‘Cola, als dat er is,’ zei ik. Mijit liep het kantoor uit. Ekber zette de computer bij het raam aan en vroeg beleefd: ‘Mag ik uw ID-kaart zien?’ Ik haalde hem uit mijn portefeuille en reikte hem aan. Hij legde hem op tafel.

Mijit kwam terug met drie blikjes koude Coca-Cola. Hij gaf er een aan mij en een aan Ekber. Ekber liep de kamer uit. Terwijl ik slokjes van mijn blikje nam deed ik mijn best kalm over te komen. Mijit zette zijn blikje op de tafel, keek even naar het flakkerende computerscherm en liep naar de deur. Voor hij de gang op liep zei ik dat ik naar de wc moest. Ik wilde kijken hoe hij daarop zou reageren. Er was niemand op de gang. Hij zei dat ik mee moest lopen en ging me voor naar een toiletruimte, een paar deuren verderop. Ik ging naar binnen. Mijit liep achter me aan en hield me scherp in de gaten. Kennelijk was ik voor hen een vrij belangrijke figuur.

Toen Mijit en ik in het kantoor terug waren, ging ik weer zitten. Mijit liep weg.